

Önmegváltás vagy önpusztítás?

Tájéoló a New Age-hez és az új vallási mozgalmakhoz

Kisvárosi általános iskola faliújságján hirdeti a helyi művelődési központ: Agykontroll gyerekeknek. Másik iskolában egy másik művelődési központ Okkult tudományok című előadás-sorozatot propagál. Újabb színhely, ezúttal egy szakmunkásképző intézet, itt a Vízöntő korszak hirdeti magát. Egy nagyközség általános iskolája nevelési értekezletén 1-től 3-ig az embertanról beszélnek, rögzös, de bejárni érdemes útra hívom a kollégákat, akik egyetértenek abban, hogy valamit már tényleg tenni kellene, mert az emberről valóban nem esik érdemben szó az iskolában. 3-tól 5-ig a Dianetikai Központból érkező – féltucat kolléga heves óhajára meghívott – úriember felteszi a kérdést: „akarják-e tudni, hogy Önök és tanítványaik mire képesek?“, s máris hirdeti, hogyan lehet kihasználni szellemi teljesítményünk eddig kihasználatlan 90 százalékát, hogyan lehet megszabadulni a szorongástól, hol rejtőznek a örömeink és fájdalmaink, és még azt is igéri, hogy módszerével nem csak minden pszichoszomatikus, hanem még a szomatikus betegségek is gyógyíthatók, és ráadásul még az ember alaptermészetét is feltárja előttük a szcientológia. A siker óriási, az embertan ejtve.

Másutt a tanulókat fenyegető „szekták” a téma. Csaknem mindenütt mást értenek rajta, a jehovistától a krisnásokig, a Hit Gyülekezetétől a baptistákig, a bulányistáktól a destruktív egyházakig, mindent. Ahogy azt az egykori lajosmizsei párttitkár mondta, „nagy kavár van a fejekben”. Aki tájékozódni akar, nincs könnyű dolga, hiszen kevés az eredeti forrás, kevés a tárgyilagos ismertető, annál több a reklám és a cáfolat, kevés a tapasztalat, annál több a hallomás, kevés a mérlegelés, annál több az ítélkezés. Akad már egy-két teológiai reflexió, ám hiányzik a lélektani és szociológiai, a sommás negatív minősítések pedig elfedik a valóban problematikus avagy éppen veszedelmes jelentő részmozzanatokat.

Ez alkalommal csak elkezdenék valamit, várva a folytatásra, bevezetném az olvasót ebbe a nagyon is aktuális témakörbe, három kalauzom *Eileen Barker (New Religious Movements. London, HMSO. 1992.)*, *Gál Péter (New Age. Abaliget, Lámpás. 1992)* és *Elliot Miller (A Crash Course on New Age. Midhton, Baker Books House. 1989)* segítségével.

Kezdjük a *New Age*-dzzsel! (A továbbiakban NA.) A NA jelenség cáfolni látszik azt, a mai társadalomtudományi gondolkodásban is jelenlévő (a vallásszociológusok körében már lealkonyulóban lévő) elméletet, mely szerint a modern társadalom elvilágiasult. Egy szó mint száz: a posztindusztriális elvilágiasodott társadalmakban elemi erővel tör fel a *transzcendencia iránti igény*. Nehéz meghúzni a NA határait, mert inkább *életérzés*, mint gondolatrendszer, még kevésbé intézményrendszer, és még az *új vallási jelenségek* vagy a *szekták* körébe sem sorolható. Míg a szekták mindig közösséget jelentnek, a NA alapjában véve „magánzó”, a szekta tanítása a tag számára világkép, a NA általában nem rendelkezik ekkora hatókörrel, harmadszor pedig a nonkonform szektákkal szemben a NA „hívők” az esetek nagyobb részében megmaradnak a fogyasztói társadalom polgárai. Liturgia és morális normarendszer híján a NA inkább *érzület*, *spirituális élmény*. Gál Péter a NA gyökerét az ókori *gnoszticizmus*bantalálja meg. Agnózis az önmegváltás vallása volt, s a bűn helyébe fő bajnak a tudatlanságot tette, orvosságának pedig a beavatottságot, az ember isteni mivoltát tekintette. E. Miller hálózatok hálózatának tekinti a NA-t, mely átfed a békemozgalmakkal, a ökológiai mozgalommal, sok tekintetben mutatkozik hasonlóság más szellemi és vallási mozgalmakkal, mint pl. a Christian Science-el vagy a Hare krisna mozgalommal, de éppen ez utóbbiaktól abban (is) különbözik, hogy az NA *új korszakot* hirdet, új rendet siettet. A NA inkább spiritualitás, mint hitrendszer, vannak azonban hitei, hogy 1) minden egy, 2) a végső realitás a *lét és a tudatosság*, 3)

mivel minden Isten, *az ember is isteni*, 4) a megváltás az *önmegvalósítás*, 5) a racionál fontosabb *az élmény és az intuíció*, 6) a reinkarnáció és a karma, vagyis *újraszületések* addig, ameddig a rossz karmák kiegyensúlyozódnak a jókkal, 7) az *evolúció* spiritualizált változata.

E. Miller szerint a nyolcvanas évek közepéig az amerikaiak többsége még nem ismerte a NA-t, csak egyes elemeit (jóga, reinkarnáció, eszkatológia), 1986-87-től kezdi elárasztani a tömegkommunikációt. E. Miller szerint a NA a klasszikus *monisztikus hinduizmus* nyugati kifejezése, de *az élet és a világ igenlésében* különbözik a keleti miszticizmustól. A NA-ben az időbeli realitások – a természet, a nevelés, a politika, a tudomány és a technika – értékek, nem elutasítani, hanem megváltoztatni akarják a világot, az NA-ben a külső és a belső egyensúlyban van. Bár a monisztikus világnézet történetileg a világ elutasítását jeleti, a NA egy pozitív, egy *transzmateriális* világképpel próbálkozik, amely különbözik mind a szekularizált humanizmus materializmusától, de a hinduizmus nem-materializmusától is.

A NA sok vonásában rokon a hatvanas évek hippimozgalmával, de nem ifjúsági mozgalom, nem vonul ki a társadalomból, nem kötődik a rock-zenéhez, nem anarchista, nem forradalmi, nem propagálja a szabad szexet és a drogot. A NA erőteljesen egészség- és fejlődés-orientált. A „legyél önmagad” jelszava nem jelenti a felelősség elhárítását, de a NA embere nem külső tekintélynek, hanem önmagának felelős.

A NA számára az eddigi tudomány naturalisztikus. Az előzőleg parapszichológiával foglalkozó holdjáró E. Mitchell azzal jön vissza a földre, hogy az univerzum szellemi, s megalapítja az Institut of Noeticot. Az egykori Berkeley-fizikus, a The tao of Physics szerzője kijelenti, hogy a kvantum- és a relativitás-elmélet is támogatja a misztikus tradícióba vetett hitet. E. Miller szerint a NA *új mítosz, a holisztikus megoldások új ideológiája*. Képviselői között F. Capran kívül László Ervint, M. McLuhan-t, az elődök között pedig L. Bertalanffy, a Római Klub más képviselőit és Teilhard de Chardint is megemlíti. Ugy véli, igaza van abban a NA-nek, hogy újra kell értékelni kulturális struktúráinkat egy holisztikusabb paradigma fényében, hogy a karteziánus elemzés szélsőséges változata a zsidó-keresztény gondolkodás számára idegen, ezért a rendszerszemléletnek mindenképpen (de nem minden válfajának) jogosultsága van.

Ha minden isteni, akkor nincsen bűn és halál, ebben tér el leginkább a NA a keresztény felfogástól, s természetesen abban is, hogy a NA számára Jézus csak ennyiben isteni, mint minden ember az. Szerintük a kereszténységet a klérus tette misztikus kultuszról perszonális kultusszá. Ezek után ne tévesszen meg senkit, ha néhány NA csoport ezoterikus kereszténynek nevezi magát, mert az ő Jézusuk csak rossz karmáinak elvesztése után vált Krisztussá. Ebben az értelemben a Mennyei Atyával szemben a Földanya-isteniséghez forduló NA a pogánysághoz való visszatérésként is felfogható. E. Miller az *okkultizmust* nevezi a NA szívének, s arra figyelmeztet, hogy néha a tudományos és az áltudományos nyelv (az „univerzális energia”, a „kreatív vizualizáció”, a „terápiikus érintés”) elrejtje az okkult magot.

A modern keresztény teológusok többsége a NA-t a gnosztikus eretnecség mai változatának tekinti. Gál Péter – nem tagadva, hogy sok követőjét egyéni jó szándék vezet – áltudományos álvallásnak nevezi a NA-t. E. Miller pedig arra figyelmezteti olvasóit, hogy a postmillenarizmus és a teonómia nem biblikus eredetű, hogy a NA világállama Babel is lehet. Elismeri, hogy vannak a NA-tól megtanulandó leckék, s azt javasolja, hogy – „tesztelve a szellemet” a „Te vagy az Isten, te alkotod saját realitásod”, „Te vagy saját megváltód”, „Sosem halsz meg” ősrégi csábításaira sosem erőszakkal és tiltással, hanem iróniával, a következetlenségek kimutatásával válaszoljunk.

A legkiválóbb élő vallásszociológusok egyike Eileen Barker *új vallásos mozgalmaknak* (a továbbiakban ÚVM) nevezi, amit mások alternatív vallásoknak, kultuszoknak, nem hagyományos vallásoknak vagy modern szektáknak neveznek. A ÚVM az ötvenes évektől nyert egyre nagyobb teret, vallásos illetve szellemi választ kínál a feltett kérdésekre abban az időszakban, amikor a vallások szerepe csökken, ám a vallásos hiteké nő. Az ÚVM forrásai különféle tradíciók, földrajzilag többségük Kaliforniából és Indiából ered. B. Wilson szerint általános jellemzői: 1) ezoterikus megjelenés, 2) új élet-stílus, 3) karizmatikus vezető, 4) a keresztény egyházak által előirtakhoz képest újfajta kötelezettségek, 5) fia-

tal, az átlagosnál képzetesebb és középosztálybeli hívek, 6) nemzetköziség 7) társadalmi nyilvánosság.

A ÚVM tagjainak többsége *első generációs* hívő (a moonista vagy Egyesítő Egyház tagságának átlagéletkora 1989-ben 23 év volt), vagyis zömmel *megették*. Számukra az ÚVM *azonnalíságot és biztos módszert* kínál. A második generáció időszakában az ÚVM legtöbb formájában sok változás következik be. A vezető testület nagyon ritka, helyében a *karizmatikus vezető*, akit semmiféle tradíció nem köt, senkinek sem felelős. A *Megettérés vagy agymosás?* kérdésre, amely Németh Géza és társai jóvoltából Magyarországon is aktuális E. Barker (aki egyébként szintén hívő protestáns) meggyőzően cáfolja az agymosás tézist. Inkább toborzásról és szeretettel bombázásról van szó, mint átprogramozásról és agymosásról, inkább büntudat-érzésről, mint agykontrollról. A megettérek nagy többsége képes volt dönteni, az ÚVM által megérintettek nagy többsége képes volt a kínált utat visszautasítani, ha akarta. Az Egyesítő Egyházat látogatók egy ezreléke lépett be. A csatlakozók nagy része szabadon hagyhatta el az ÚVM különböző közösségeit. Ugyancsak fontos megállapítása a kutatónak, hogy a *megettérő személyisége* legalább olyan fontos motívum, mint maga az ÚVM. A megettérések többsége folyamat, például a Krisna-tudatú Hívők Közösségének tagjai közül nagyon sokan előzőleg is vegetáriánusok voltak.

Az ÚVM *mélyebb istenhitet, testvéri közösséget, a drogtól szabadulást, az öbecsülés* növekedését, *szabadságot, eredményesebb munkát* és karriert és javuló *egészséget* kínálnak. R. Walls az ÚVM három irányzatát különbözteti meg: *világ-erősítőt* (pl. Human Potential, Primal Therapy, Rebirthing), *világhoz alkalmazkodót* (Neo-Pentecostalism, Charismatic Renewal, Aetherius Society, a Nichiren Shosu Buddhism nyugati változata) és a koncepció nélküli jobbitás szándékával *a világot elutasítót* (Unification Church). A megettérek között elég sok a gyenge, a patetikus, az érzékeny, a mások által a többiektől különbözőnek ítélt ember. Sok esetben a változások csak külsődlegesek (haj levágása, függetlenség a szülőktől).

Az ÚVM részéről elkövetett atrocitásokról szóló híradások egy része koholmány. A Jonestowni tragédia stigmatizálta a ÚVM-t. Egy ÚVM-tag öngyilkossága a tömegkommunikációban általában egészen más hangsúllyal szerepel, mint egy anglikáné, holott az utóbbiak között jóval több az öngyilkos. A megettérést minden további nélkül agymosásnak, az elkötelezettséget kizsákmányolásnak minősítik. A ÚVM berkeiben elkövetett bűncselekményekről (vannak ilyenek is!) sokkal inkább esik szó, mint az ÚVM-tagok ellen elkövetett bűncselekményekről, pedig ezek száma sem kevesebb. A vallástörténet egyértelműen azt tanúsítja, hogy a tömeges öngyilkosság nem tipikusan ÚVM-jelenség. *Az ÚVM lelki betegséghez vezet* tételt is cáfolja E. Barker, például a holland kormány által megrendelt nagyon alapos tanulmányra hivatkozva. Igaz, akad olyan ÚVM csoport, ahol droghasználatra csábítják a tagokat, de a mozgalmak többsége kifejezetten drogellenes. Ami a transzformáló (az ÚVM ellefelei által egyszerűen agymosásnak nevezett) technikákat illeti *E. Barker* felhívja a figyelmet arra, hogy a hagyományos vallások is rendelkeznek misztikus tradíciókkal. A kutatói tapasztalat szerint az ÚVM technikái általában nem veszélyesek és jó érzést váltanak ki. Igaz, a tagok technika-függővé válhatnak, nehezen képesek visszaevickélni az evilágba. Az egészséges étkezés, a dohányzás és a drog mellőzése következtében az ÚVM-tagok többsége erős és egészséges, a nem biztosítottak orvosi kezelése jelent csak igazi problémát, főleg ott, ahol a betegséget a bűn jelének tekintik vagy tiltják a vérátömlesztést.

Igaz, hogy az ÚVM az *iskolából menekülés* egyik lehetősége, ám a megettérek többsége később folytatja tanulmányait, az önfejlesztő vallások hívei pedig kifejezetten sikeresek a karrierépítésben. Több mozgalom tagjai szegénységi fogadalmat tesznek, és akadnak szép számmal pazarul élő vezetők is, máshol azonban éppen a gyors gyarapodás ideológiája uralkodik.

A *személyes kapcsolatokat* illetően igen széles a skála: a cölibátustól a promiszkuitásig. A Krisna-tudatúak körében például a szexuális kapcsolat csak a gyermekáldást szolgálhatja (ez a szemlélet idősebb keresztény hívők számára ismerős kell legyen), az Egyesítő Egyházban csak a Moon által megáldott házasságban lehet szexuális kapcsolat

40 nappal vagy esetleg hét évvel a ceremónia után (a felnőttek elrendezte házasság is ősrégi szokás keleten).

Több mozgalom *saját iskolával* rendelkezik, amelyeket a nem tagok is látogathatnak. A *gyermekek izolálása* a „rossz társadalomtól” az ÚVM-ben eléggé elterjedt, de korántsem minden mozgalomra jellemző.

Sok esetben a ÚVM-tagok *csak az elvekkel azonosulnak*, a gyakorlattal nem. Több mozgalom elszigeteli az új megtérőket (miként ez gyakorlat sok szerzetes rendben is a noviciátus idején), a geográfiai izoláció azonban ritka. A legnagyobb gondot és veszélyt *a magát Istennek tartó vezető* jelenti, a tőle való *abszolút függőség*, a mindennapi élet bürokratikus megszervezése, a *rigid konformitás* megkövetelése, *a kívülállók ellenséges minősítése* jelenti. Az ÚVM helyi vezetői nem ritkán visszaélnek a tagok szolgálatával, főleg ha földrajzilag is izoláltak.

Sok szakember úgy véli, hogy nem az ÚVM az oka a családok szétesésének, hanem csak szimptomája. Sok ÚVM-tag megroggyant családokból menekül vagy a mozgalom hatására éppen hogy közelebb kerül családjához. Az *Isten fontosabbá válik mindennél* élmény a hagyományos vallásokban is alapélmény és eléggé általános elvárás. Sokan már megtérés előtt elhagyták otthonukat, mások meg annyira elmerülnek az újban, hogy nem érzékelik eléggé, hogy szüleik szenvednek. Egyes mozgalmakban a *nyugodtan hazamehetsz*-elv érvényesül, máshol – az „aki arra gondol, hogy hazamegy, nem szereti eléggé Istent” jegyében – *pszichológiai nyomás* nehezedik a megtérésre. E. Barker – nagyon sok kutatói tapasztalat birtokában – egyértelműen leszögezi, hogy a kifejezett tiltás nagyon ritka, miként a nem ÚVM-tag házastárstól való elválás szorgalmazása is.

A szülők reagálása is nagyon eltérő: az *inkább bármi mást csinálna vagy meghalna* kívánásától az örömgig (hiszen sok drogos gyerek meggyógyult). Van, aki lelkét, van, aki racionális gondolkodását, van, aki karrierjét félti gyerekeinek. Sok esetben a formálisan vallásos szülő gyermeke igazi vallásosságával szembesül, és ez túl erős kihívást jelent számára.

A *Mit lehet tenni?* kérdésre választ keresve E. Barker elítélendőnek (mert erkölcsstelennek és lélektanilag nagyon károsnak) tartja az ÚVM-tagok *erőszakos visszaprogramozását* (ez már Nyugaton jól jövedelmező szolgáltatás), mert ez – akár sikeres, akár sikertelen – általában nagyobb károkat okoz, mint az ÚVM. A szülőket védő és gyermekeiket „kijózanító” kultusz-ellenes mozgalmak, szervezetek és intézmények tevékenysége legalább annyira káros, mint a nyilvánvalóan káros hatásokkal jellemezhető mozgalmak. A szociológus asszony azt tapasztalja, hogy a szülők mindenképpen *maradjanak kapcsolatban* gyerekekkel, hallgassák meg őket, miért váltak ÚVM hívökké, *alkossanak hiteles képet* az ÚVM-ről. Az erőszakos beavatkozást és a Laissez faire-t ugyanolyan károsnak tartja, az orvosságnak a kapcsolat fenntartását és a helyzetet tisztázó beszélgetéseket javasolja. Végül arra figyelmezteti olvasóit, hogy a nyugati demokráciákban a vallásszabadság alapvető emberi jog, hogy az utakat, igazságokat és értékeket – még ha extrémek is – nem fenyegetheti a vélt egyetlen igazság.

KAMARÁS ISTVÁN

Az eredményesebb iskolai nyelvtanulásért

A Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola az országos pedagógiai megújulás kihívását elfogadva, új képzési formát vezetett be az elmúlt két év során, az *idegen nyelvi tanítóképzést* angol, német, francia nyelvből. Jelenleg 10 angol, 11 német szakos hallgató a III. évfolyamon; 10 angol, 10 német, 9 francia szakos hallgató a II. évfolyamon; 13 angol, 13 német, 7 francia szakos tanítójelölt a I. évfolyamon vesz részt az egyetemi német, angol, francia szakos képzéshez nagyon hasonló foglalkozásokon, amelyeket anyanyelvi lektorok tartanak. Jelenleg *Sheila Murphy* és *Millie Jackson* angol, *Matthias*